

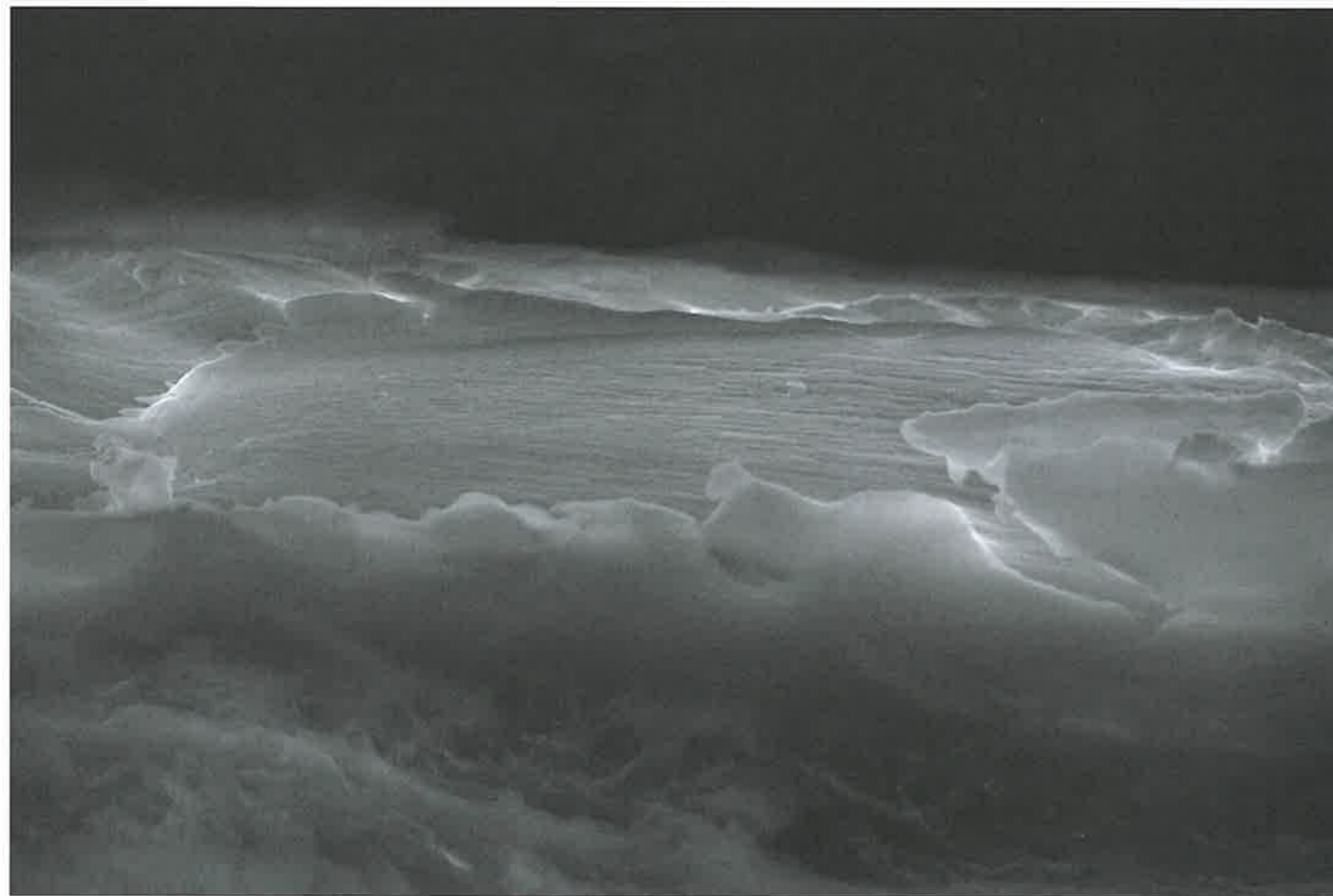
ANOUK DE CLERCQ OVER

Helende cinema

In haar nieuwste werken HELGA HUMMING en ONE verschijnen voor het eerst mensen in beeld. Experimenteel filmmaker Anouk De Clercq voelde zich daartoe aanzet door een behoefte tot explicieter engagement. Een gesprek over de noodzaak van verandering, liefde voor film en de helende kracht van cinema. — BJORN GABRIELS & CAMILLA PEETERS

CAMILLA PEETERS

Zwart, dat is de eerste associatie die door je hoofd schiet wanneer je denkt aan het werk van Anouk De Clercq. Sinds midden jaren 90 speelt ze met abstracte vormen in zwart, grijs en wit. Met behulp van computeranimatie, microscoop- en andere camera's én onderdompelende klanken creëert ze werelden die we kunnen herkennen als de onze, maar tegelijk de deur openzetten naar iets nieuws, iets onbekends. In de kern van dat alles schuilt een voorliefde voor cinema, waar in het diepe donker leven ontstaat. Zwart zit in het DNA van film en zet je meteen ook op weg naar het onmetelijk oneindige. Niet toevallig schakelt De Clercq in haar films en installatiewerken vlot van kleine naar grote schaal. "De mengeling tussen monumentaliteit en intimiteit is heel belangrijk voor mij. De ontmoeting tussen het allerkleinste – een pixel of een atoom – en de kosmos of een groot landschap is een fascinatie die mij niet loslaat." De Clercq fascinat voor het creëren van filmische ruimtes nodigt de kijker uit naar andere perspectieven te zoeken, in het duister te tasten zonder zich ooit bedreigd te voelen. Een essentiële filmervaring.

ATLAS (2016)

Je twee recentste werken, HELGA HUMMING en ONE, heb je gemaakt met zangeres Helga Davis en muzikant Vessel. Hoe ben je bij hen uitgekomen?

ANOUK DE CLERCQ Onze eerste samenwerking was HELGA HUMMING, een ruimtelijke video-installatie op vraag van BOZAR in Brussel. Hun vraag was om een hedendaags antwoord te formuleren op de 16de-eeuwse Brusselse renaissanceschilder Bernard van Orley. Ik keek naar de schilderijen uit zijn tijd en luisterde naar de muziek. Dat bracht me bij de Vlaamse polyfonie. Tegelijk waren er in BOZAR en elders veel discussies over dat er te weinig vrouwen aan bod komen en dat alles nog te veel vanuit een wit, mannelijk perspectief wordt bekeken. De wereld is serieus veranderd en staat in brand. Op alle vlakken. Dat verandert ook waarom ik werken maak, de urgentie van mijn eigen werk, en waar ik mijn inspiratie vandaan haal.

Terwijl ik mijn idee liet broeden, ging ik naar een concert van Helga Davis op het PEOPLE festival in Berlijn. Het was drie uur 's nachts en er was een luid geroezemoes in de zaal, maar toen Helga Davis opkwam, viel er onmiddellijk een stilte door haar enorme charisma en ongelofelijke présence. Ze heeft ook nog eens een prachtige stem. Toen wist

"Ik wil de verbeelding triggeren. Niets is zo leuk als dat"

ik, terwijl ik normaal geen mensen in mijn werk toon, dat ik met haar wilde werken. Zij kan een ruimte opeisen, dragen, vullen. Vessel is een jonge componist, die vooral met elektronische klanken werkt. We kennen elkaar al een paar jaar en we hadden altijd al zin om samen iets te doen. Mij leek dat een heel mooi gezelschap.

Had je een bijzondere reden om nu mensen te tonen?

A. DE CLERCQ Ik denk omdat de wereld veranderd is. Ik voel een noodzaak om mij te engageren. Niet alleen door op straat te komen of door brieven of artikelen te schrijven, maar ook met mijn werk, als een podium om iets te zeggen over de stand van zaken. Vroeger maakte ik werk dat mensen vervoerde naar een andere wereld via immersieve soundscapes. Met video-installaties wilde ik een ruimte creëren waar mensen zich goed voelen. Hetzelfde geldt voor werk in een cinemazaal: ik bood een reis aan in een landschap dat wars was van anekdotiek, dat naar een essentie ging of een poging daartoe ondernam. Dat werk wilde vooral weldadig zijn. Nu heb ik het gevoel dat het niet voldoende is mensen te vervoeren naar een andere plaats, terwijl onze plaats zo in nood is. Ik zie er een fictie in en ik voel dat dat niet meer kan. Ik wil ook een uitspraak doen over de wereld waarin we leven. Zo kom je dicht bij de wereld en ook dicht bij alles wat menselijk is. Ik abstraheer nog altijd, maar wil dicht bij het menselijke komen.

Je oudere werk gaat vaak over transformatie, verandering, het bedenken en verkennen van mogelijke werelden. Zit daar ook geen politieke kern in, al is die niet steeds expliciet uitgesproken?

A. DE CLERCQ Zeker, eigenlijk heb ik me pas onlangs gerealiseerd dat mijn vroegere werk niet zo apolitiek is. Ik heb altijd gezocht naar andere manieren van kijken en nieuwe perspectieven. In zekere zin is het zoeken naar een andere beeldtaal dan degene die de cinema momenteel domineert ook politiek. In *Atlas* (2016) zocht ik in de tekst naar nieuwe manieren van kijken. Ik heb de beelden niet gemaakt met een filmcamera, maar met een elektronische microscoop, een wetenschappelijk instrument waarmee ik beelden genereerde. Zo ging het ook in *Thing* (2013). Daar deed ik een beroep op de LIDAR-techniek, een visualisatietool vooral gebruikt door architecten, om op een nieuwe manier naar de wereld om ons heen te kijken. Dat kan een gevoel van verwondering geven en dat heb ik van in het begin belangrijk gevonden. Natuurlijk is het ook een groot plezier om te spelen en te experimenteren met het medium.

In veel vroegere werken heeft de nieuwe manier van kijken te maken met lege, kale plekken en de afwezigheid van mensen. Het is altijd fragmentair. Je ziet nooit het hele deel, enkel een stuk.

A. DE CLERCQ Ik liet mijn beelden opzettelijk zo leeg, opdat mensen zich konden verliezen in die

"Ik abstraheer nog altijd, maar wil dicht bij het menselijke komen"

landschappen. Ze kunnen de fragmenten zelf aanvullen. Ik nodig hen uit om te wandelen, te dwalen in de mentale landschappen die ik creëer. Ik wil de verbeelding triggeren. Niets is zo leuk als dat. De kijkers zijn eigenlijk de acteurs in mijn films. Daarvoor geef ik minimale suggesties en hou vast in de onmetelijkheid, zaken die we kennen uit onze wereld, om toch niet angstig te zijn. Angst opwekken is niet mijn bedoeling. Integendeel, mensen moeten er zich goed voelen.

Heeft dat ook te maken met hoe je naar de kleur zwart kijkt? De meeste mensen associëren die met dreiging en het niets, terwijl het ook een warme kleur is, een die alles samenbrengt.

A. DE CLERCQ Voor mij is zwart het primaire materiaal van cinema. Om een film te kunnen zien heb je zwart en donkerte nodig. Daarin ontstaat van alles: nieuwe werelden, nieuwe perspectieven en nieuwe manieren om naar de wereld te kijken. Zoals wit voor een schilder het canvas is, is zwart dat voor mij. Het is het naspelen van de scheppingsmythe, het ontstaan van de wereld. Je hebt een big bang in het zwart en plotseling ontstaat de wereld.

Zwart is voor mij ook ruimtelijk. Witte of grijze elementen probeer ik zodanig te plaatsen dat het perspectief ruimtelijkheid suggereert. In *Building* (2003) maak je een wandeling door het concertgebouw in Brugge, maar die eindigt resoluut in het oneindige donker. Het is een hele open ruimte. Het is een oneindigheid die alles aan elkaar lijmt.

Sommige van je werken zijn gedraaid op 35 mmfilm. Dat maakt ze tastbaar. Nadat een kopie enkele keren is afgespeeld, is de film anders geworden. Er zitten krasjes en stofjes op. Jij bent niet degene die het eindresultaat maakt.

A. DE CLERCQ Zodra je een film loslaat op het publiek, is hij niet meer van jou. Je mag dan wel de auteur, kunstenaar of regisseur zijn, maar een film zonder publiek is geen film. Bij *Black* (2015) wilde ik absoluut het op het scherm geprojecteerde zwart verbinden met de duisternis van een cinemazaal. Ik wilde ook het bewustzijn creëren dat een publiek meer is dan getuige, maar de film actief schrijft. Het belangrijkste is dat ik totaal gek ben van cinema. Ik ben totaal verliefd op het ritueel van cinema. We kijken nu allemaal films op onze laptops, maar dat is niet hetzelfde. In een cinemazaal ben je omgeven door mensen en vorm je samen een groot lichaam. Daar zit een zekere sensualiteit in.

Een rol film is tactiel. Het heeft iets breekbaars en dus menselijks. Het is ook veranderlijk. Hoe gek ik ook ben van de digitale mogelijkheden om audiovisuele experimenten te doen, toch is het tactiele van film heel bijzonder, romantisch en magisch.

Je staat mee aan de wieg van Cinema Nova in Brussel en het initiatief Monokino in Oostende. Onlangs schreef je het boek *Where Is Cinema?* (zie FM 703, nvdr). Hoe zie je de kruisbestuiving tussen die initiatieven en je werk als kunstenaar?

A. DE CLERCQ Voor mij is films maken nooit genoeg geweest. Ik verzorg ook graag de context waarin ik werk. Ik hou van de idee van een community. Dat je elkaar kan inspireren, dat je elkaar kan helpen. Ik hou ook van de hele cyclus van film, inclusief productie, distributie en vertoning, wat normaal achter de schermen blijft. Hoe je een film toont, daar wordt niet zo vaak over gesproken. Ik wil graag meebouwen aan een gezonde, professionele, warme werkomgeving. Daarom heb ik samen met Herman Asselberghs, Sven Augustijnen en Manon de Boer Auguste Orts op poten gezet, een productie- en distributieplatform voor kunstenaarsfilms.

Het is niet goed om alles aan de mainstream over te laten. Vandaar ook het initiatief van Monokino in Oostende. Het is een resolute schande dat er aan de hele Belgische kust geen enkele arthousecinema is. Dat is absoluut niet gezond voor die regio. Monokino wil uitdagen, provoceren, de status quo bevragen door andere stemmen aan het woord te laten, door andere soorten cinema te tonen.

Monokino is een mobiele werking, op verschillende plaatsen. Is er uitzicht op een vaste plek?

A. DE CLERCQ Monokino is een groep van bijna twintig vrijwilligers, curators en film-

HELGA HUMMING (2019)

“Zoals wit voor een schilder het canvas is,
is zwart dat voor mij”

makers. Door te werken aan het boek *Where Is Cinema?* is me heel duidelijk geworden dat een bioscoop runnen een heel eigen beestje is. Dat kunnen we zelf niet doen, ook financieel niet. Er is ook veel te zeggen voor het vrije, mobiele karakter van een nomadisch filmplatform zoals Monokino, dat kan associëren met partners in de stad en over het hele land. Behalve de films cureren we ook de plaats waar we de cinema-ervaring aanbieden. Als er andere mensen een filmzaal willen starten, werken we graag mee. Ik vind nog altijd dat elke stad een onafhankelijke bioscoop moet hebben.

Je werk wordt getoond in zowel filmzalen als musea en galleries. Ligt dat gemeenschapsgevoel anders in de context van de beeldende kunsten?

A. DE CLERCQ Het is zeker een andere sfeer. Al is er nu wel de stroming van *artists' moving image* of *artist film* of kunstenaarsfilm of ... Er zijn zoveel termen voor films van beeldende kunstenaars of films die zowel in de context van de beeldende kunsten als in het filmfestivalcircuit en de arthousecinema's worden getoond. Dat is een zeer sterke, internationale scene, die sinds enkele jaren zeer sterk groeit. Ik heb daar eindelijk het gevoel dat ik ergens thuishoor. Je kan gerust met een been in de beeldende kunsten staan en met een ander in de filmwereld. Die stroming verandert ook het wezen van de beeldende kunsten en hoe ze daar omgaan met publiek en crew. Bij film is er veel meer de evidentie om de mensen met wie je samenwerkt te vernoemen in een generiek. Dat idee komt nu ook binnen in een tentoonstellingscontext. Film besmet zo een beetje de beeldende kunsten.

Natuurlijk wordt een kunstwerk in de beeldende kunsten een fetisj, een object, omdat het een marktwaarde moet krijgen. Dat kan haaks staan op het idee van generositeit, die zo belangrijk is en die misschien meer onderdeel uitmaakt van cinema. Daar

heeft niemand geld. In de beeldende kunsten staat geld of de marktwaarde van je werk soms in de weg. Je hebt kunstenaars die door hun galerie verhinderd worden om hun films buiten het circuit van de beeldende kunsten te tonen. Dat is echt een probleem. Deze coronatijden veranderen wel een en ander. Veel meer werken, ook uit de *moving image*-scene, komen online en dat is positief.

Naast het genereuze, democratische aspect van film zijn er ook schaduwzijden aan cinema, aan de industrie. Recent zette het vrouwelijke filmcollectief WANDA in België de discussie rond antiracistisch feminisme op de agenda.

A. DE CLERCQ Ik ben absoluut voor een grondig evenwicht. Voor we daar zijn, moeten we het kussen stevig opschudden. We zijn er nog niet. We moeten zoeken naar een evenwicht op alle vlakken, niet alleen wat het aandeel vrouwelijke kunstenaars of regisseurs betreft, maar natuurlijk ook mensen van kleur, mensen van de LGBT+-gemeenschap enzoverder. Het is gewoon niet gezond voor een maatschappij als je vernauwt tot één perspectief. Dat blijkt uit de tijd waarin we nu leven, die daarvan het resultaat is. Meerdere perspectieven zorgen voor een mentale en emotionele gezondheid. Zowel bij mensen als bij onze omgeving, het milieu. Er is nog een gigantisch lange weg te gaan, maar ik merk een heel groot draagvlak en een ongeziene solidariteit. Dat is heel enthousiasmerend. Al is er veel weerstand. Die solidariteit mag dus wel nog een tijdje blijven.

Zie je dan een helende kracht in cinema?

A. DE CLERCQ De laatste tijd ben ik daar veel mee bezig. Er zijn verschillende redenen waarom mensen kunst willen maken. Het kan egocentrisme zijn. In het begin heb je misschien de ambitie om jezelf op de kaart te zetten. Dat is ook oké, wanneer je jong bent. Ik hou meer en meer van *reparative art*, zoals dat heet. Ik heb altijd opgekeken naar Derek Jarman, een experimentele filmmaker die gestorven is aan aids in de jaren 90. Hij schreef, organiseerde screenings, maakte films en toen hij stervende was heeft hij een tuin aangelegd die nog altijd bestaat. Hij gebruikte kunst om contact te leggen met andere mensen, hen te raken en een cocon of *safe space* te creëren, als vorm van verzet, om zichzelf en zijn omgeving te genezen. In de wereld nu is het wel fijn om kunst te zien als een plek waar je tot rust kan komen en waar je gelijkgestemden kan vinden. Kunst zou een plek van ontmoeting kunnen zijn, daar is het begonnen voor mij. In BOZAR hoorde ik van het personeel – dat er nogal overwerkt is – dat ze heel vaak naar de ruimte van HELGA HUMMING gingen om tot rust te komen en dan weer verder te gaan. Dat vind ik natuurlijk een fantastisch compliment.

Berlijn-Antwerpen, 4 augustus 2020

HELGA HUMMING en ONE zijn tussen 2 oktober en 10 december te zien in CC Strombeek.